

УДК 343.985

Я.В. ФУРМАН, науковий співробітник лабораторії проблем управління персоналом
Академії управління МВС України

РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО КОНТРАБАНДУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Анотація. Щодо оперативно-розшукових та криміналістичних аспектів розслідування контрабанди культурних цінностей із застосуванням інформаційно-пошукових систем.

Розслідування у справах про контрабанду культурних цінностей може містити в собі й розшукову діяльність. При цьому потрібно розрізняти поняття розшуку в широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні розшук – це діяльність, яка провадиться з метою з’ясування сутності події злочину, встановлення винної особи, її затримання, відшукування свідків, речових доказів та ін. Так, наприклад, під час огляду місця події слідчий розшукує сліди злочину, речові докази та вживає заходів щодо встановлення контрабандиста. Таким чином, розшук у широкому значенні – це будь-яка пошукова діяльність органу досудового розслідування, спрямована на пошук поки ще невідомих об’єктів, які мають значення для кримінальної справи про контрабанду. Розшук у вузькому значенні – це вжиття заходів, спрямованих на збирання відомостей про факти, необхідних для встановлення конкретного (індивідуального, визначеного) об’єкта. Індивідуальність розшукуваного об’єкта – критерій розмежування розшуку в широкому й вузькому значеннях [1; 2].

Однією з важливих функцій органу досудового розслідування є розшук осіб, причетних до контрабанди, а також контрабандних культурних цінностей, місцезнаходження яких є невідомим. Цей розшук включає певний комплекс слідчих дій, пошукових і оперативно-розшукових заходів: переслідування злочинця по “гарячих слідах”, застосування службово-розшукової собаки на місці події, опитування свідків – очевидців, розшук за способом учинення злочину, з використанням залишених ним предметів, слідів рук, ніг, виділень людського організму, запахів, словесного портрета, фоторобота тощо. Отримані в результаті вжитих невідкладних заходів відомості зіставляють з наявними (особи, підозрюваної у вчиненні злочину) й у разі їхнього збігу вживають заходів щодо її викриття [3].

Криміналістикою розроблені відповідні методи і засоби, які традиційно використовуються в розшуковій діяльності, особливо в тих слідчих ситуаціях, коли особа контрабандиста не відома. Встановлення здійснюється шляхом використання:

- 1) даних системи криміналістичної реєстрації;
- 2) даних щодо безпосереднього предмета контрабанди;
- 3) даних щодо способу вчинення і приховування контрабанди;
- 4) композиційних портретів і пошукових орієнтувань;
- 5) інформації, що відобразилася у процесі життєдіяльності злочинця;
- 6) нетрадиційних методів;
- 7) можливостей оперативно-розшукових служб МВС, СБУ та Прикордонної служби.

Ці методи встановлення особи, причетної до вчинення безгосподарної контрабанди, детально розглянуті В.А. Жбановим [4]. Тому зупинимося тільки на тих, які можна використовувати при здійсненні контрабанди саме культурних цінностей.

Можливості Національного центрального бюро Інтерполу в Україні. Під час проведення слідчих дій по розкриттю такого злочину слідчі мають змогу одержувати каналами Інтерполу відомості про:

- 1) підозрюваних і звинувачених та їх зв'язки;
- 2) місцеперебування або проживання підозрюваних та звинувачених, що виїхали за кордон (при наявності повних анкетних даних на них та відомостей про виїзд у конкретну країну);
- 3) наявність та юридичну (або фактичну) адресу фірми (компанії), магазинів, які спеціалізуються на торгівлі культурними цінностями;
- 4) виставлення конкретних творів мистецтва на відомих аукціонах (Сотбі, Крісті та інших);
- 5) ідентифікацію викраденого чи вилученого предмета.

За наявності достатніх підстав вважати, що мав місце факт вивезення викрадених в Україні культурних цінностей, предметів антикваріату за кордон, до запиту в НЦБ додається формуляр, затверджений Генеральним секретаріатом Інтерполу (додаток № 1), який заповнюється на кожен предмет окремо. При затвердженні Генеральним секретаріатом Інтерполу нових зразків формуляра НЦБ надсилає їх для використання органами досудового розслідування.

При заповненні формуляра необхідно:

- 1) текст друкувати або писати друкованими літерами;
- 2) додати фотографію (по можливості кольорову) розшукуваного предмета.

При встановленні місця знаходження розшукуваних предметів орган – ініціатор їх розшуку каналом Інтерполу надсилає до НЦБ повідомлення про його припинення. В такому повідомленні вказується:

- 1) дата, місце та обставини знайдення предмета, спосіб його приховування, наявні пошкодження;
- 2) прізвище, ім'я, по батькові та інші установчі відомості щодо особи, у якої знайдено викрадений предмет;
- 3) відомості щодо інших причетних до крадіжки осіб та їх кримінального минулого;
- 4) номер кримінальної справи та орган, у провадженні якого вона знаходиться.

У разі, якщо особа, в якої знайдено викрадений предмет, за своїм процесуальним станом є підозрюваною або обвинуваченою, то до повідомлення додаються фотокартки та відбитки пальців такої особи.

При наявності відомостей про виїзд за кордон осіб, причетних до викрадення культурних цінностей та предметів антикваріату, в запиті до НЦБ необхідно вказати:

- 1) повні анкетні дані осіб та номери їх закордонних паспортів;
- 2) відомості про попередні виїзди цих осіб за кордон (коли, в які країни, з якою метою). До запиту додаються фотографії цих осіб.

При порушенні кримінальної справи щодо конкретних осіб, які вчинили крадіжки культурних цінностей, предметів антикваріату та виїхали за кордон, одночасно з вищезгаданою інформацією повідомляється номер кримінальної справи, дата її порушення, назва органу, який прийняв це рішення (п. 2.4 Наказу від 1997 р. МВС, СБУ, Державної митної служби, Генеральної прокуратури, Державного комітету у справах охорони державного кордону, Державної податкової адміністрації України “Про затвердження інструкції про порядок використання правоохоронними можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів” [5].

Зрозуміло, що вищеперераховані дії виконуються не тільки при розслідуванні крадіжок культурних цінностей, а й при розслідуванні контрабанди.

Для розшуку контрабанди можна застосовувати міжнародний розшук каналами Інтерполу. Використовуючи систему міжнародного розшуку контрабандиста в межах Інтерполу, органи досудового розслідування мають можливість:

1) одержати інформацію про місцеперебування за кордоном та рід занять розшукуваних осіб: звинувачених, які ухиляються від кримінальної відповідальності з подальшою їх екстрадицією (видачею);

2) встановити контроль за діяльністю та пересуванням осіб, які переховуються від слідства за межами України.

Міжнародний розшук з використанням каналів та можливостей Інтерполу ведеться у випадках:

1) наявності вірогідних даних про виїзд розшукуваної особи в інші країни, якими можуть бути: наявність у такої особи закордонного паспорта, повідомлення адміністрації Державної прикордонної служби України про реєстрацію перетинання нею кордону, поштове листування, пояснення свідків тощо;

2) надходження запиту до НЦБ про розшук осіб, прибулих в Україну з інших держав (за ініціативою закордонних партнерів-членів Інтерполу).

Підставою для міжнародного розшуку громадян України є запит органу досудового розслідування, надісланий до НЦБ. У запиті повинна бути викладена повна та об'єктивна інформація про події, факти на розшукуваних осіб, а саме: 1) номер кримінальної справи, ким та коли порушена, прізвище слідчого, який провадить розслідування, його контактний телефон; 2) номер, дата заведення оперативно-розшукової справи категорії “Розшук”, прізвище та контактний телефон працівника, який здійснює провадження у справі; 3) обставини вчиненого злочину – місце, час, спосіб, юридична кваліфікація діянь, інші причетні до злочину особи тощо; 4) усі відомі прізвища, імена, по батькові розшукуваного кирилицею та в латинській транскрипції; 5) за можливості відомості про обох батьків; 6) повна дата і місце народження розшукової особи; 7) громадянство, національність; 8) номери національного та закордонного паспорта, дата їх видачі, органи, які видавали паспорти; 9) прізвиська розшукуваного, під яким він може бути відомим у злочинному середовищі; 10) прикмети загальні (зріст, будова тіла, колір волосся, очей тощо) та особливі (шрам, татуювання, відсутність органів, окуляри тощо); 11) функціональні ознаки (особливості ходи, заїкання, звички тощо); 12) дві фотокартки (якщо можливо, анфас та профіль) із зазначенням дати фотографування та виготовлення фотокарток; 13) за наявності дві дактокартки; 14) відомості про наявність у розшукуваного зброї, чи може він становити загрозу для оточуючих як психічно хворий, наркоман, інфекційно хворий, схильний до жорстокості тощо; 15) професії, якими видами діяльності може займатися; 16) мови, якими володіє; 17) в яких країнах і за якими адресами може перебувати, з ким може контактувати в країні перебування; 18) який запобіжний захід обраний стосовно розшукуваної особи. Якщо є постанова на тримання цієї особи під вартою, то яким судом і коли вона видана.

НЦБ вивчає одержані матеріали, за потреби запитує в ініціатора додаткові відомості і згідно з прийнятими Інтерполом правилами надсилає запит до Генерального секретаріату Інтерполу або в національне центральне бюро Інтерполу відповідної країни.

У разі затримання чи встановлення місцеперебування розшукуваної особи на території України ініціатор її міжнародного розшуку зобов'язаний негайно, але за будь-яких обставин не пізніше 5-ти днів, повідомити про це в НЦБ для інформування правоохоронних органів зарубіжних країн про припинення розшуку.

Після отримання даних про місцеперебування розшукуваної особи за кордоном НЦБ: 1) доводить одержану інформацію до відома ініціатора розшуку; 2) повідомляє Генеральну прокуратуру України, а також прокуратуру Автономної Республіки Крим, міст Києва, Севастополя чи відповідної області (якщо кримінальна справа щодо розшукуваної особи знаходиться в провадженні слідчих прокуратури чи слідчого управління СБУ).

Орган ініціатор розшуку, отримавши інформацію про місцеперебування розшукуваної особи за кордоном, готує і не пізніше 10 діб з моменту отримання такої інформації надсилає в слідче управління СБУ обґрунтований запит про її видачу, до якого додаються такі документи: 1) копія постанови про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, завірена гербовою печаткою того суду, який виніс постанову; 2) довідка про докази, якими підтверджується вина розшукуваної особи у вчиненні контрабанди культурних цінностей, або копія постанови про притягнення цієї особи як обвинуваченого; 3) завірений текст статті 201 КК України, за якою кваліфікується злочин; 4) повні дані розшукуваної особи, щодо якої робиться запит про видачу; 5) довідка про попередні судимості; 6) постанова слідчого про розшук особи; 7) відомості про матеріальні збитки, заподіянні внаслідок злочину; 8) дві фотокартки та дактилокарта розшукуваної особи (за наявності); 9) текст запиту про видачу та тексти вищезазначених документів, додаються до матеріалів також перекладеними на державну мову країни, з якої підлягає видачі розшукувана особа. Перекладені тексти підписуються перекладачем і завіряться його печаткою (печаткою бюро перекладів, за відсутності – нотаріально).

Головне слідче управління СБУ вивчає одержанні від ініціатора розшуку матеріали, при потребі організовує їх доопрацювання, а в разі належного оформлення надсилає до Генеральної прокуратури України. Далі запит про видачу (екстрадицію) розшукуваної особи надсилається у відповідний орган іноземної держави.

У разі надходження від органів іноземної держави згоди на видачу розшукуваної особи і повідомлення про її затримання Генеральна прокуратура України дає доручення відповідним правоохоронним органам про прийом цієї особи.

Прийом осіб, які видаються іншою державою, здійснюється, як правило, через контрольно-пропускні пункти прикордонної служби України і оформляється протоколом. При цьому обов'язкова присутність представників прокуратури та прикордонників.

Проведене інтерв'ювання понад 147 співробітників митних органів показало, що можливості криміналістичного обліку використовуються ними вкрай недостатньо, переважно через слабе знання як системи криміналістичної реєстрації, так і конкретної інформації, що міститься в ній. У зв'язку з цим не лише удосконалення існуючої системи криміналістичної реєстрації, а й навчання співробітників митних органів можливостям у її використанні є одним із завдань для правильної організації пошуку контрабандистів.

У системі криміналістичної реєстрації міститься значний обсяг відомостей, що можуть бути використанні для встановлення осіб, які вчинили контрабанду культурних цінностей. Зокрема, за обліками Департаменту інформаційних технологій МВС України (управління оперативної інформації УМВС в областях), які об'єднанні в автоматизовані інформаційно-пошукові системи, надається можливість одержувати таку інформацію:

а) за алфавітною картотекою: – прізвище, ім'я по батькові особи, яка перебуває на обліку; – про затримання за вчинення злочину: – про наявність судимостей у певної особи; – про номери закритих кримінальних справ; – про перебування в місцевому або державному розшуку (коли, ким оголошений, у зв'язку з чим); – про групу крові та ін;

б) за дактилоскопічною картотекою: – ідентифікувати особистість заарештованих і затриманих; – ідентифікувати особу підозрюваного у вчиненні злочину за слідами пальців рук, вилучених із місць подій;

в) за автоматизованим банком даних (АБД): – демографічні дані, прикмети, місце роботи і проживання особливо небезпечних злочинців, злодіїв у законі, авторитетів злочинного світу й інших категорій раніше осуджених (наприклад, за злочини, пов’язані з крадіжкою або контрабандою культурних цінностей), котрі становлять підвищену суспільну небезпеку; – про нерозкриті злочини (місце, час, спосіб вчинення, предмет злочинного зазіхання); – про вилучені, втрачені культурні цінності. У ході пошуку таких речей органи внутрішніх справ взаємодіють із митними органами, які повідомляють громадян України і іноземців, зокрема дипломатів, що виїжджають із України і можуть незаконно вивозити предмети антикваріату, про факти розкрадання з музеїв, церков і приватних колекцій, про розшукуванні предмети антикваріату;

г) за автоматизованою інформаційно-пошуковою системою “Автопошук” – відомості про всі викрадені, затриманні, виявленні, в тому числі й безгосподарні, засоби (державний номер, номер двигуна, кузова й шасі);

д) за автоматизованою інформаційно-пошуковою системою “Антикваріат” – відомості щодо втрачених предметів, які становлять історичну, художню або наукову цінність, включаючи: археологічні знахідки, предмети старожитності; антропологічні й етнографічні предмети; історичні реліквії; художні твори і предмети прикладного мистецтва;

е) за автоматизованою інформаційною системою “ДР-оповіщення” – відомості щодо осіб: – які вчинили злочини (притягнутих до кримінальної відповідальності та раніше засуджених); – оголошених у регіональний, державний чи міждержавний розшук; – інших, схильних до вчинення злочинів осіб. Інформація включає анкетні дані, адреси проживання, інтереси і кримінальні нахили, судимості, основні і додаткові дактилоскопічні формули, категорію обліку, опис зовнішності за схемою словесного портрета із зазначенням особливих прикмет. Інформація містить опис виду (стаття КК), фабули і способи вчинення злочину особою, що перебуває на обліку;

ж) за автоматизованою інформаційно-пошуковою системою “Впізнання” – відомості про осіб, які зникли безвісти, та ін. При розслідуванні контрабанди культурних цінностей слід використовувати обліки, що ведуться НДЕКЦ МВС – УМВС України. За ними можна встановити: – за картотекою підроблених документів, виготовлених поліграфічним способом, – щодо виготовлювачів даних документів, використаного устаткування, часу й місць збуту аналогічних документів і т. ін;

з) за слідотекою відбитків пальців рук, вилучених із місць нерозкритих злочинів, і осіб, взятих міліцією на облік. Ця слідотека містить картки з фотознімками слідів пальців рук (долонь) чи їх фрагментів, вилучених із місць нерозкритих злочинів, а також дактилоскопічні картки осіб, взятих міліцією на облік. Вона має також архівний розділ, де розміщуються картки, пов’язані з подіями, щодо яких кримінальні справи не порушувалися. За допомогою слідотеки можна визначити факт залишення слідів однією особою на різних місцях подій, що може служити підставою для об’єднання кримінальних справ про контрабанду культурних цінностей в одне провадження. Такі сліди перевіряються за дактилоскопічною картотекою міськрайлінорганів внутрішніх справ або за відбитками пальців рук, отриманих у порядку зразків у осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів.

У ряді випадків сліди пальців доцільно перевірити за дактилоскопічною картотекою УМВС області. Це можливо лише тоді, коли з місця події вилучено не менше шести відбитків різних пальців рук однієї особи. Перевірка за дактилоскопічним обліком

управління оперативної інформації МВС України можлива, якщо є не менше восьми таких слідів.

Пошук злочинця здійснюється: 1) за допомогою даних щодо безпосереднього предмета контрабанди; 2) за способом вчинення і приховування контрабанди; 3) із використанням суб’єктивних предметів і розшукуваних орієнтувань; 4) із використанням іншої інформації, що відобразилася в процесі його життєдіяльності.

Так, в АБД акумулюються відомості щодо антикваріату, що становить історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність (картини, ікони, монети, ордени тощо). Мета цього виду обліку полягає в зіставленні ознак (даних) викрадених предметів з такими ж ознаками у виявлених предметів. Для викрадених антикварних предметів передбачено зазначати майстра, техніку виконання, рік виготовлення, сюжет і т. ін.

Пошук злочинця за способом вчинення і приховування контрабанди являє собою досить місткий процес, який складається з декількох етапів: а) перевірки за обліками інформаційно-довідкових бюро УМВС (“облік за злочинним почерком” у межах системи АБД), паспортних апаратів, відділу віз і реєстрації; б) виявлення кримінальних справ про аналогічні нерозкриті злочини, відмовлених матеріалів за заявами про вчинення контрабанди та іншої інформації про аналогічні злочини; в) їх вивчення й аналіз з метою виявлення загальних ознак щодо способу вчинення контрабанди і зіставлення з наявними даними; г) виявлення за вчиненими кримінальними справами й іншими джерелами осіб, що уявляють оперативний інтерес, і встановлення їхнього місцезнаходження (перевірка часу звільнення, місця проживання та ін.); д) ознайомлення з оперативно-розшуковою інформацією стосовно осіб і способів вчинення аналогічних злочинів; е) перевірка версії щодо причетності осіб до вчиненої контрабанди і т. ін. [6].

Використана література

1. Крылов И.Ф. Розыск, дознание, следствие / И.Ф. Крылов, А.И. Бастрыкин – Л., 1984. – С. 6-7.
2. Макаренко С.І. Дізнання в міліції та в митних органах : навчальний посібник / С.І. Макаренко, В.М. Тертишник, Л.М. Лобойко, В.В. Ліпінський, А.Г. Шиян. – Дніпропетровськ : ПП “Ліра ЛТД”. – 2003. – 382 с.
3. Образцов В.А. Установление преступника, скрывшегося с места происшествия : Криминалистика / В.А. Образцов. – М., 1994. – С. 19-177. – (Цикл лекцій по новой программе курса).
4. Жбанков В.А. Свойства личности и их использование для установления лиц, совершивших таможенные правонарушения / В.А. Жбанков. – М., 1999. – С. 85-105.
5. Про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : Інструкція МВС України від 9 січня 1997 р.
6. Белкин Р.С. Курс криминалистики : в 3-х т. / Р.С. Белкин. – Т. 2. : Частные криминалистические теории. – М.: Юристъ, 1997. – 372 с.

~~~~~ * * * ~~~~~